

TAPANI KILPELÄINEN

Tarina ruuan unohtamisesta

Maiju Lehmijoki-Gardner, *Askeettien pidot. Uskonnot ja syömisetiikka*. Kirjapaja, Helsinki 2009. 244 s.

Ruuan ei luulisi olevan otollista maaperää idealismille. Jos keitoksissa mieli onnistua, joutuu noudattamaan kemian ja fysiikan lakeja. Ateriointi ei ole todellisuudelle vieraiden ajatuskokeiden paikka, sillä jos kalorit loppuvat elimistöstä, henki lähtee heti. Ruokailu kaikinensa on omiaan johdattamaan maanpäällisiin huolenaiheisiin ja jättämään tuonpuoleishaihattelut sikseen.

Mutta Maiju Lehmijoki-Gardnerin kirjassa ristiriidat alkavat jo nimestä. Askeetit eivät järjestä pitoja eikä pidoissa nähdä askeetteja. Laihat, raittiit askeetit eivät ole kotonaan rasvasta kiiltävien herkuttelijoiden parissa. Lehmijoki-Gardner esittelee uskonnon historiassa esitettyjä näkemyksiä syömisestä eettisistä merkityksistä, mutta historiallinen informaatio kertoo toiveesta puhdistaa syöminen moraalittomuuksista ja moniselitteisyyksistä. Ihanteet eivät ole Lehmijoki-Gardnerin omia: itse asiassa *Askeettien pidot* kertoo uskontojen pyrkimyksestä henkistää, esineellistää ja denaturoida ruoka. Makuasioihin ei päästä.

Sinnittele nyt – syö myöhemmin

Ensimmäiset kirjassa mainitut ihmiset ovat Mohandas Gandhi ja Simone Weil. Muista ansioistaan huolimatta he tuskin ovat oikeita henkilöitä johdattamaan syömisetiikkaan. He nimittäin eivät toteutaneet etiikkaansa syömällä vaan jättämällä syömättä. Etiikka tuli ensin ja syöminen vasta sitten. Lähtökohta sai aikaan sen, että syömisetiikka voisi olla minkä tahansa etiikkaa. Ruoka ei määrittele vaan se määritteliään. Ei kysytty, miten ohrapuuro toivoisi itsensä kohdattavan, vaan ohrapuurolle sanellaan ehdot.

Lehmijoki-Gardnerin näkökulman vinouttavuus syntyy siitä, että ihmisen ruokasuhteen toisena osapuolena pidetään toista ihmistä tai jumalaa, ei ruokaa itseään. Ruoka välineellistyy milloin jumalasuhteen, milloin globaalien huolenkannon esineeksi. Mies se, joka osaisi ottaa perunan perunana, pelkistämättä sitä symboliksi tai ravintoaineiden koosteeksi – ruualla kun on valta muuttaa valmistajaansa ja syöjäänsä. Mutta uskonnolle ruoka on aina jotakin muuta kuin ruokaa. Sille annetaan kuvaannollinen sisältö.

Ollaan maagisen ajattelun piirissä. Ruuan hengellistämisen pyrkimyksenä on vapautua konkretiasta, jossa kasveja riivitään maasta ja eläimiä tapetaan syötäväksi. Tyypillisesti luvataan paratiisillinen tulevaisuus, jolloin nyt kielletty muuttuu sallituksi. Ehkä konkreettisin esimerkki uskonnosta kansan oopiumina, jossa tämänpuoleiset asiat heijastetaan tuonpuoleiseen, on islam, joka kieltää viinin maan päällä mutta lupaa sitä paratiisissa. Kristinuskossa ”ylensyönti nähtiin ruumiillisin keinoin toteutetuksi henkiseksi heikkoudeksi”, mutta ”tuomion kuvien vastapainona oli pelastusta koskeva toive taivaallisista pidoista ja mystikkojen tulkinnat taivaallisen ruoan antamasta levollisesta uskonnollisesta täyttymyksestä” (157). Nautinnot, jotka elämässä kielletään, lykätään tuonpuoleiseen. Sivumennen sanoen myös nykypäivän ”eettinen syöjä” elää ikään kuin hän saisi jonkin palkinnon myöhemmin.

Tässä on vain yksi ongelma. Tuonpuoleista ei ole. Koska taivasten valtakuntaa ei voi toteuttaa tuonpuoleisessa, se pitäisi toteuttaa tämänpuoleisessa. Henkistynyttä ruokasuhdetta leimaa teologinen harha,

jonka vuoksi ihminen ei ymmärrä itseään: vaikka tuonpuoleinen on kuvitelma, tämänpuoleinen elämä pyritään elämään sen ehdoilla.

Eettisyyttä olla pittää

Monien uskonnollisten ajattelijoiden mukaan keskeinen vedenjakaja sijaitsee kohtuun ja kohtuuttomuuden rajalla. ”Ahmattius oli ruumiillinen teko, jolla oli henkiset seuraukset. Cassianuksen mukaan se johdatti erityisen helposti muihin synteihin, etenkin seksuaaliseen himoon ja ahneuteen. Ruokailua koskevat tottumukset mittasivat ihmisen eettisiä ja hengellisiä valmiuksia.” (168); ”Kohtuuttomuus oli siis puolestaan sekä mietiskelyn este että seurausta sen puutteesta.” (169) Suhde ruokaan osoittautuu itsekontrollin muodoksi. Mutta valvontaa tarvitsevat vain ne, joilla on jotain valvottavaa. Lehmijoki-Gardner muistuttaa, että antiikin filosofeja ja kristillisiä askeetteja yhdisti eliittisyntyisyys. Asketismi ”oli heille tapa hallita joutilaaseen elämään kuuluneita monia houkutusia” (140). Hän unohtaa mainita, ettei useimmilla ihmisillä ollut mitään tarvetta vastustaa houkutusia, koska niitä ei yksinkertaisesti ollut. Kukaan, jolle köyhyys on pakko, ei valitse asketismia vapaaehtoisesti. Asketismi on elitistinen ratkaisu, oman moraalisen ylemmyyden korostamista. Samalla se on vaatimus: muidenkin on oltava ”eettisiä”.

Vaan kun ihmisiltä vaaditaan eettisyyttä, heiltä vaaditaan itse asiassa huonoa omaatuntoa. Eettisyyden ja moraalien vaatiminen vahvistaa sisäistä syyttäjää, mutta niin sotkeudutaan vain syvemmälle

kaikkiin niihin globaalin talouden ja henkilökohtaisen moraalien ongelmiin, joiden ratkaisuksi Lehmijoki-Gardner eettisyyttä tarjoaa. Eettisyydeltä putoaa pohja, jos sen käyttövoimana on huono omatunto. Eettisen syömisen ongelmana on, että vaikka elämä on kurjaa, eettinen syöjä tahtoo tehdä siitä vielä kurjempaa karsimalla nautintomahdollisuuksiaan vapaaehtoisesti. Tavoitteena ei ole elämän nautinnollistaminen vaan elämän eetillistäminen, minkä vuoksi eettinen syöminen on perimmältään elämänvastainen hanke: se haluaa karsia elämästä kaiken sen, mikä ei ole eettistä, mutta tämä ei ole mahdollista koko elämää silpomatta.

Sitä paitsi kapitalismin yllilyöntien hengellinen kritiikki ei koskaan voi olla tehoisaa, sillä se kritisoi yhtä tuonpuoleista toisen tuonpuoleisen avulla. Lehmijoki-Gardner väittää, että ”markkinatalous on hyvä renki mutta armoton isäntä, jos sen annetaan päättää ruumiillisesta todellisuudesta” (229), mutta samalla hän penää vanhempien antamaa mallia ja nuorten itsehillintää. Hän puolustaa vapautta kaupallisuudesta, mutta hänen päämäärinään ovat terveys ja eettisyys, jotka ovat kaikkien muidenkin päämääriä. Hän on sitoutunut järjestelmään, jota hän kuvittelee arvostelevansa, sillä hänen puolustamansa itsekurin ihanne on myös kapitalismin ihanne. Samastumisrakente on sama, keinot vaihtelevat: markkinoilla itsen kurittaminen tapahtuu kulutushyödykkeisiin samastumisen avulla, hengellisyydessä uskonnollisiin ihanteisiin samastumisen avulla.

Tule ja ahdistu

”Itsekuri – spontaanien mielitekojen vapaaehtoinen karsiminen – on etiikan ja tapakulttuurin peruskäsite kaikissa vanhoissa uskonnoissa ja kulttuureissa” (226), sanoo Lehmijoki-Gardner. ”Siinä missä kaupallisen kulttuurin kulmakiviä ovat mukavuus ja viihtyisyys, uskontojen askeettisen tradition perusvaikumuksena on haastavuus ja vaatavuus” (227). Lehmijoki-Gardner kuvittelee, että nykyajan länsimaista ihmistä ei kehoiteta itsekuriin, vaikka mihinkään muuhun häntä ei kehoiteta. Holtiton, huojahteleva ja hallitsematon voi vielä yllättää, koska merkkietoinen viihtyisyyden haittelija on samanlainen arvostustensa vanki kuin uskonnollinen kilvoittelija.

Ennen kuin elämä olisi elämisen arvoista, vuodessa pitäisi olla vähintään 183 juhlapäivää, mutta valitettavasti Lehmijoki-Gardner ei ole utopian kannalla. ”Jos juhlasta tulee osa arkea, niin kuin helposti voi käydä, sen vaikutukset voivat olla murheelliset” (234): liikaa vapaa-aikaa, liikaa ruokaa, liikaa alkoholia. Lehmijoki-Gardner liittyy vuosisataiseen kansanhallinnan perinteeseen, jossa turhanaikaisen vapauden katsotaan johtavan kevytmielisyyteen ja käyttäytymisongelmiin. Siksi ihmiset on opetettava hallitsemaan itseään. Asketismi on vain yksi itsen hillitsemisen muoto.

Teologin harha elää ja voi hyvin. Lehmijoki-Gardnerin ajattelun mahdollittomuudet perustuvat kuvitelmaan, että todellisuuden ulkopuolella on jotakin muuta, jonka tähden elämää pitäisi rajoittaa, ahdistaa ja lykätä. Myö ois elämäniloo järjestetty, mut hää ei taho.